

Юрій Пілюков,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри
кримінального права і процесу
Тернопільського національного
економічного університету,
провідний фахівець Тернопільського НДЕКЦ
МВС України

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ФІКТИВНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Розглянуто елементи кримінально-правової характеристики фіктивного підприємництва – об'єкт, суб'єкт, об'єктивну та суб'єктивну сторони складу злочину, способи вчинення, форми вини.

Ключові слова: *фіктивне підприємство, фіктивне підприємництво, кримінально-правова характеристика, об'єкт, суб'єкт, об'єктивна, суб'єктивна сторона складу злочину, способи вчинення, форма вини.*

Бібл.: 12.

Пілюков Ю.

Кримінально-правовая характеристика фиктивного предпринимательства.

Рассмотрены элементы криминально-правовой характеристики фиктивного предпринимательства – объект, субъект, объективную и субъективную стороны состава преступления, способы совершения, формы вины.

Ключевые слова: *фиктивное предприятие, фиктивное предпринимательство, объект, субъект, объективная, субъективная сторона состава преступления, способы совершения, формы вины.*

Pilyukov Yu.

Criminal legal characteristic of fictitious business

The purpose of the study is to analyze the criminal-legal characteristics of fictitious entrepreneurship in order to use the results of research in the practice of investigating this crime. In the science of criminal law, the most accepted is the idea that the object of any crime is the social relations protected by the law on criminal liability.

The main object of the crime, stipulated by Art. 205 of the Criminal Code of Ukraine, there are social relations that arise in the process of entrepreneurial activity. An additional immediate object is only those social relations that are threatened or harmed. In our case, it can be argued that harm is caused by social relations in the field of taxation, property, fair competition, obtaining credit resources, etc.

The objective side of a crime is an external aspect of a crime characterized by socially dangerous acts (action or inaction), socially dangerous consequences, causal connection between the act and socially dangerous consequences, place, time, situation, way, as well as means of committing a crime. .

The methods of committing fictitious entrepreneurship are the creation of business entities (legal persons) or acquisition in order to cover illegal activities or activities that are prohibited. An offense for which criminal liability is provided for in Part 1 of Art. 205 of the Criminal Code of Ukraine, is considered to be terminated from the moment of creation (state registration) of a business entity-legal entity, or its acquisition (acquisition of ownership of it).

The subject of a fictitious business can be: a convicted person acting as the founder or acquirer of a business entity, a legal entity, or with the help of others or counterfeit documents, registers (acquires) such entity; official of the enterprise or organization that has made the decision to create or purchase another legal entity; the owner (founder) of a legal entity that has made the same decision. The subjective part of the crime is the internal nature of the criminal act, consisting in the mental attitude of the subject of the crime to the consequences of his act.

The subjective part of the crime is the internal nature of the criminal act, consisting in the mental attitude of the subject of the crime to the consequences of his act. Wines as a phenomenon are characterized by two elements: consciousness and will. In particular, consciousness is defined as an intellectual element, and the will - as volitional and only together they form the fault. Along with the blame, there are also such signs as the motive and purpose of criminal behavior. Desire is the desired result of which the subject of the crime wants to reach, therefore, in fact, it will be the purpose of the crime, but what forms the purpose and affects it - a motive. Thus, the subjective part of the crime provided for in Art. 205 of the Criminal Code of Ukraine, characterized by direct intent, selfish motive and special purpose - cover of illegal activities or activities that are prohibited.

Conclusion. Determining the criminal law of fictitious business, allows the subjects of the investigation correctly to classify the wrongful act and effectively organize the investigation.

Keywords: *fictitious enterprise, fictitious entrepreneurship, criminal-legal characteristic, object, subject, objective, subjective part of the crime, ways of committing, form of guilt.*

Постановка проблеми. Судова практика щодо злочину передбаченого ст. 205 КК України «Фіктивне підприємництво», свідчить про складність його виявлення, документування та доказування, виявлення додаткових та супутніх йому злочинів у сфері економіки. Одним з головних факторів, що впливає на ефективність розслідування? є правильне визначення кримінально-правової характеристики та його основних елементів складу злочину.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Розробкою різних концепцій щодо визначення елементів кримінально-правової характеристики фіктивного підприємництва займались: П. П. Андрушко, В. Т. Білоус, Ю. Д. Блувштейн, В. І. Борисов, М. Браїнін, Л. П. Брич, В. М. Важинський, В. І. Василичук, А. А. Вознюк, А. Ф. Волобуєв, С. Б. Гавриш, В. О. Гацелюк, В. К. Глістін, Л. М. Дуднік, О. О. Дудоров, П. М. Дуравкін, В. П. Ємельянов, О. Г. Кальман, М. Й. Коржанський, В. В. Лисенко, П. С. Матишевський, В. Д. Меншагін, А. С. Мікіш, В. О. Навроцький, В. А. Некрасов, Б. С. Нікіфоров, Г. П. Новоселов, Ю. В. Опалінський, В. О. Останін, В. Г. Петросян, А. А. Піонтковський, Е. В. Расюк, М. С. Таганцев, В. Я. Тацій, Є. А. Фролов, М. І. Хавронюк, С. С. Чернявський та ін.

Вивчення стану наукових розроблень свідчить, що ця проблема повною мірою не досліджена, ст. 205 КК України є дискусійною, особливо в частині визначення окремих її елементів складу злочину, а отже, потребує більш ґрунтовного аналізу. Саме ці обставини визначили актуальність теми дослідження.

Мета дослідження – проаналізувати кримінально-правову характеристику фіктивного підприємництва для використання результатів у практичній діяльності з розслідування злочину.

Виклад основного матеріалу дослідження. Будь-який злочин характеризується взаємопов'язаними обов'язковими елементами, які характеризують його. Кримінальним кодексом України встановлено, що злочин є суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину (ч. 1 ст. 11 КК України).

Поняття об'єкта злочину є одним із основних у науці кримінального права. Академік В. Я. Тацій зазначає, що об'єкт злочину – це та суспільно визначена цінність (благо), якій причиняється шкода від конкретного злочинного діяння [12, с. 3].

Найбільш визнаною є думка, згідно з якою об'єктом будь-якого злочину є суспільні відносини, що охороняються законом про кримінальну відповідальність [7, с. 100]. Про це пише А. А. Піонтковський, на думку якого «об'єктом будь-якого злочину є суспільні відносини, що охороняються апаратом кримінально-правового примусу» [11, с. 129–130]. Саме ця позиція вказує на те, що загальним об'єктом є не всі суспільні відносини, а лише ті, які охороняються кримінальним законом.

Б. С. Нікіфоров обґрунтував дослідження об'єкта злочину через його безпосередні структурні елементи [10, с. 4–6]. Так, під родовим (груповим) об'єктом злочину розуміють об'єкт, що охоплює певне коло однорідних за своєю соціальною і економічною сутністю суспільних відносин, які охороняються єдиним комплексом кримінально-правових норм, а під безпосереднім – конкретні суспільні відносини, яким заподіюється шкода злочином і які охороняються конкретною статтею Особливої частини КК України.

Об'єкт злочину також класифікують за основним (безпосереднім) та додатковим (безпосереднім) об'єктами, оскільки злочином інколи завдається шкода кільком суспільним відносинам. Основний об'єкт – це такі суспільні відносини, за відсутності посягання на які відсутній відповідний склад злочину. Додатковим об'єктом визнаються ті суспільні відносини, яким поряд з основним, також заподіюється чи створюється загроза заподіяння шкоди.

Деякі вчені вважають, що основним безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 205 КК України, треба визнати встановлений законодавством порядок здійснення підприємницької діяльності. Додатковими об'єктами виступають закріплений порядок оподаткування або кредитування, добросовісна конкуренція, право власності [4, с. 217].

Так, фіктивне підприємництво завдає шкоду не тільки суспільним відносинам, які встановлюють порядок та підстави здійснення господарської діяльності, а й відносинам у сфері оподаткування, кредитування тощо.

Отже, об'єктом злочину, передбаченого ст. 205 КК України, є встановлений порядок та підстави здійснення господарської діяльності, у тому числі порядок створення та придбання суб'єктів підприєм-

ницької діяльності – юридичних осіб, а його кваліфікованого виду – матеріальні інтереси юридичних та фізичних осіб, податкова система України [9, с. 234].

Розгляд об'єкта злочину передбачає також визначення поняття та аналіз предмета злочину, яким є конкретна матеріальна річ, у якій проявляються певні сторони та ознаки суспільних відносин (об'єкта злочину) та завдається шкода шляхом фізичного або психічного впливу [6, с. 17].

Узагальнюючи думки вчених, можна вважати, що основним об'єктом злочину, передбаченого ст. 205 КК України, є суспільні відносини, що виникають у процесі підприємницької діяльності.

Додатковим безпосереднім об'єктом є тільки ті суспільні відносини, яким створюється загроза чи завдається шкода. У нашому випадку можна стверджувати, що шкода завдається суспільним відносинам у сфері оподаткування, власності, добросовісної конкуренції, отримання кредитних ресурсів тощо.

Об'єктивна сторона злочину – це зовнішня сторона злочину, що характеризується суспільно небезпечним діянням (дією чи бездіяльністю), суспільно небезпечними наслідками, причинним зв'язком між діянням і суспільно небезпечними наслідками, місцем, часом, обстановкою, способом, а також засобами вчинення злочину.

Одним із способів вчинення фіктивного підприємництва є створення суб'єктів підприємницької діяльності (юридичних осіб) з метою прикриття незаконної діяльності або здійснення видів діяльності, щодо яких є заборона. Під створенням юридичної особи – суб'єкта підприємницької діяльності – необхідно розуміти вчинення комплексу дій, у результаті яких суб'єкт підприємницької діяльності набуває статусу юридичної особи, тобто проходить державну реєстрацію у встановленому законом порядку. Аналіз судової практики показує, що порушення закону найчастіше відбувається саме на стадії реєстрації підприємства, а також на стадії внесення змін до установчих документів юридичної особи при зміні її власника.

Ще одним способом вчинення фіктивного підприємництва є спосіб шляхом придбання юридичної особи будь-якої організаційно-правової форми – суб'єкта підприємницької діяльності.

Під придбанням суб'єкта підприємницької діяльності (юридичної особи), з огляду на ст. 205 КК України, потрібно розуміти придбання права власності, а також купівлю відповідного пакета акцій товариства, що дає змогу фактично керувати діяльністю цього підприємства та впливати на прийняття рішень його керівними органами.

Таким чином, злочин, кримінальна відповідальність за який передбачена ч. 1 ст. 205 КК України, вважається закінченим з моменту створення (державної реєстрації) суб'єкта підприємницької діяльності-юридичної особи, або його придбання (набуття права власності на нього).

Об'єктивна сторона злочину, відповідальність за який передбачена ч. 2 ст. 205 КК України, виражається в діях, що передбачені частиною першою, якщо вони вчинені повторно або заподіяли великої матеріальної шкоди державі, банку, кредитним установам, іншим юридичним особам або громадянам.

Фіктивне підприємництво також може утворювати сукупність із злочином, який кваліфікується відповідно до ч. 5 ст. 27, ст. 212 КК України в тому разі, коли особи, які стоять за фіктивним суб'єктом підприємництва, сприяють службовим особам підприємства з реального сектору економіки ухилитися від оподаткування [8].

Важливим складовим елементом у механізмі злочинного діяння є людина, яку називають **суб'єктом злочину** і відсутність якого передбачає відсутність усього складу злочину. Крім цього, це особа, яка здатна нести кримінальну відповідальність у разі вчинення нею умисного чи необережного суспільно небезпечного діяння, що передбачене кримінальним законом. Також особа, вчиняючи суспільно небезпечне діяння повинна усвідомлювати його характер та наслідки. У протилежному разі вона не може бути суб'єктом злочину, а отже, винною та відповідальною за вчинене правопорушення [5, с. 67].

Дослідження фіктивного підприємництва показало, що суб'єктом даного злочину може бути:

- осудна особа, яка виступає як засновник або набувач суб'єкта підприємництва – юридичної особи – або за допомогою чужих чи підроблених документів реєструє (придбає) такий суб'єкт;
- службова особа підприємства або організації, яка прийняла рішення про створення чи придбання іншої юридичної особи;
- власник (засновник) юридичної особи, який прийняв таке саме рішення [8, с. 280].

Можна погодитись з думкою Л. П. Брича та В. О. Навроцького, які вважають, що суб'єктом фіктивного підприємництва є фізична осудна особа, яка досягла вісімнадцятирічного віку, що виконує організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські обов'язки чи обов'язки за спеціальним повноваженням на підприємстві, в установі, організації, де вона не є власником [1, с. 70].

Таким чином, до суб'єкта фіктивного підприємництва можна віднести: фізичних осіб, які заснували суб'єкт підприємницької діяльності – юридичну особу; або зареєстрували чи придбали за підробленими, викраденими, втраченими паспортами, чи за паспортами померлих осіб, на їх ім'я яких здійснено реєстрацію; службових осіб відповідних підприємств, установ та організацій, що прийняли рішення про створення чи придбання юридичної особи; власників юридичної особи; осіб, які за підробленими документами зареєстрували чи придбали на ім'я інших фізичних та юридичних осіб суб'єкт підприємництва-юридичну особу.

Такими суб'єктами визнаються громадяни України, особи без громадянства, іноземці (як службові особи, так і неслужбові), які з визначеною у цій статті метою вчинили дії, спрямовані на створення (заснування чи реєстрацію) або придбання суб'єкта підприємницької діяльності.

У разі, коли створений чи придбаний суб'єкт підприємницької діяльності розпочав незаконну діяльність, що містить ознаки ще й іншого злочину, дії винної особи належить кваліфікувати за сукупністю злочинів згідно зі ст. 205 КК і тією статтею КК, якою передбачено відповідальність за здійснення незаконної діяльності.

Суб'єктивна сторона злочину є внутрішньою сутністю злочинного діяння, що полягає у психічному ставленні суб'єкта злочину до наслідків свого діяння. Вона відображає внутрішнє психічне ставлення, переживання, передбачення своїх суспільно небезпечних дій та наслідків від їх вчинення і має свій зміст, тобто ознаками, які її характеризують. Такими ознаками є вина, мотив та мета [3, с. 9–10].

Вина як явище характеризується двома елементами: свідомістю та волею. Зокрема, свідомість визначається як інтелектуальний елемент, а воля – як вольовий і лише разом вони утворюють вину. Інтелектуальний елемент вини визначається способом законодавчого опису конкретного злочину. Вольовий елемент змісту вини передбачає усвідомлене спрямування зусиль особи на вчинення діянь для досягнення конкретної мети. Не менш важливою є форма вини. У ч. 1 ст. 23 КК України вина визначається як психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності та її наслідків, виражена у формі умислу чи необережності. Отже, вина може бути у двох формах: умислу чи необережності.

Розрізняють прямий і непрямий види умислу, виокремлюють також визначений, альтернативний та невизначений умисли, задалегідь обдуманий і такий, що виник раптово.

Поряд з виною виокремлюють ще й такі ознаки, як мотив і мета злочинної поведінки. Як зазначають деякі вчені, що без бажання не вчиняється жоден вчинок чи дія [2, с. 11]. Бажання – це бажаний результат, якого хоче досягти суб'єкт злочину, а отже, фактично і буде метою злочину, а те що формує мету та впливає на неї – мотивом.

Слід зазначити, що суб'єктивна сторона фіктивного підприємництва характеризується тільки умисною формою вини, причому вид умислу є прямим [8, с. 298].

Інтелектуальний елемент у фіктивному підприємстві полягає в усвідомленні суб'єктом об'єктивних ознак даного злочину. У ст. 205 КК України об'єктивні ознаки злочину визначені через опис об'єктивної сторони злочину (створення, придбання суб'єктів підприємницької діяльності), а також спеціальної мети – прикриття незаконної діяльності або здійснення видів діяльності, щодо яких є заборона. Ці ознаки необхідно враховувати для визначення інтелектуального елемента, а отже, і суб'єктивної сторони. Вольовий елемент полягає у бажанні настання тих чи інших наслідків від суспільно небезпечного діяння або в бажанні діяти протиправно (у разі вчинення злочинів з формальним складом).

Отже, єдність та взаємодія інтелектуального (усвідомлення дій, спрямованих на вчинення фіктивного підприємництва) та вольового (бажання діяти протиправно) елементів і будуть становити зміст вини даного злочину.

Вчинення фіктивного підприємництва у формі створення юридичної особи є злочином з формальним складом, а тому вчиняється тільки умисно. Отже, логічно важко уявити вчинення фіктивного підприємництва з необережності.

Стає очевидним, що суб'єкт вчинення фіктивного підприємництва усвідомлює, що ці суспільні відносини є одними з пріоритетних для держави та суспільства і, що вони одночасно охороняються кримінальним законом. Крім того, йому відомо, що вчинення злочину у такій формі дає змогу іншим суб'єктам підприємницької діяльності занижувати суму коштів, які спрямовуються до бюджету і під загрозою опиняється виконання дохідної частини бюджету. Викладене означає усвідомлення винною особою суспільно небезпечного характеру свого діяння.

Аналогічна картина спостерігається в разі здійснення фіктивного підприємництва шляхом придбання юридичної особи будь-якої організаційно-правової форми – суб'єкта підприємницької

діяльності. За вчинення цього злочину суб'єкт усвідомлює суспільно небезпечний характер таких дій і бажає їх настання.

Отже фіктивне підприємництво, вчинене у формі створення або придбання суб'єкта підприємницької діяльності, скоюється умисно, з прямим умислом.

Склад злочину, передбачений ст. 205 КК України, обумовлює і наявність спеціальної мети, а саме: прикриття незаконної діяльності або здійснення видів діяльності, щодо яких є заборона.

Під незаконною діяльністю необхідно розуміти такі види діяльності, які особа або не має права здійснювати взагалі або має право на їх проведення за певних умов чи з дотриманням певного порядку, або здійснює їх з порушенням цих умов і порядку. У чинному регуляторному законодавстві є види діяльності, які можуть здійснюватися лише державними підприємствами і організаціями (виготовлення оборонної продукції) або підприємствами певної організаційно-правової форми.

Враховуючи викладене, суб'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 205 КК України, характеризується прямим умислом, корисливим мотивом та спеціальною метою – прикриття незаконної діяльності або здійснення видів діяльності, щодо яких є заборона.

Висновки. Визначення кримінально-правової характеристики фіктивного підприємництва дає змогу суб'єктам розслідування правильно кваліфікувати протиправне діяння, ефективно організувати розслідування із залученням всіх можливих способів та методів, а також протидіяти злочинним посяганням, використовуючи засоби запобігання та профілактики.

Список використаних джерел

1. Брич Л., Навроцький В. Ознаки посадової особи та кваліфікація господарських злочинів, вчинених нею. *Підприємництво, господарство і право*. 2001. № 2. С. 70.
2. Волков Б. С. Проблемы воли и уголовная ответственность. Казань : Изд-во Казанского ун-та, 1965. С. 11.
3. Ворошилин В. В., Кригер Г. А. Субъективная сторона преступления: учебное пособие. Москва : Изд-во МГУ, 1987. С. 9–10.
4. Дудоров О. О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика : монографія. Київ : Юридична практика, 2003. С. 467.
5. Келина С. Г., Кудрявцев В. Н. Принципы советского уголовного права. Москва, 1988. 152 с.
6. Коржанский Н. И. Предмет преступления (понятие, виды и значение для квалификации) : учебное пособие. Волгоград. 1976. С. 17.
7. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / [Бажанов М. І., Баулін Ю. В., Борисов В. І. та ін.]; за ред. проф. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 2е вид., перероб. і допов. Київ : Юрінком Інтер, 2005. С. 100.
8. Кримінальний кодекс України: Науковопрактичний коментар / [Баулін Ю. В., Борисов В. І., Гавриш С. Б. та ін.]; за заг. ред. В. Т. Маляренка, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 2ге вид. перероб. та допов. Харків : Одіссей, 2004. С. 580.
9. Науковопрактичний коментар до Кримінального кодексу України : у 2 т. Т.1 / [за заг. ред. Андрушка П. П., Гончаренка В. Г., Фесенка Є. В. 3тє вид., перероб. та доп. Київ : Алерта ; КНТ : Центр учбової л-ри, 2009. С. 677.
10. Никифоров Б. С. Объект преступления по советскому уголовному праву. Москва : Госюриздат, 1960. С. 4–6.
11. Пионтковский А. А. Уголовное право РСФСР. Часть Общая. Москва, 1924. С. 129–130.
12. Тацій В. Я. Об'єкт і предмет злочину у кримінальному праві України : навч. посібник. Харків : УкрЮА, 1994. С. 3.

References

1. Brych, L., & Navrotskii V. (2001). Oznaky posadovoi osoby ta kvalifikatsiia gospodarskikh zlochiniv, vchinyenykh neiu [Signs of an official and qualifications of economic crimes committed by her]. *Pidpryemnytstvo, gospodarstvo i pravo – Entrepreneurship, economy and law*, 2, 70 [in Ukrainian].
2. Volkov, B. S. (1965). *Problemy voli Iugolovnauu otvetstvennost* [Will problems and criminal liability]. Kazan: Vydavnytstvo Kazanskogo universitetu – Publishing house of Kazan University, 11 [in Russia].
3. Voroshilin, V. V., & Kriger, G. A. (1987). *Subiektivna storona zlochyynu* [The subjective side of the crime]. Moscow: MGU – Moscow State University Publishing House, 9–10 [in Russia].

4. Dudorov, O. O. (2003). *Zlochyny u sferi gospodarskoi diialnosti: kryminalno-pravova kharakterystyka* [Crimes in the field of economic activity: criminal-legal characteristic]. Kyiv : Legal Practice [in Ukrainian].
5. Kelina, S.G., & Kudriavtsev, V.N. (1988). *Printsipy sovetskogo ugovnogo prava* [Principles of Soviet Criminal Law]. Moskva [in Russia].
6. Korzhanskii, N. I. (1976). *Predmet prestupleniia (poniatie, vidy I znachenie dlia kvalifikatsii)* [The subject of the crime (the concept, types and significance for the qualification)]. Volgograd [in Russia].
7. Bazhanov, M. I., Baulin, Yu. V., & Borisov, V. I. (2005). *Kryminalne pravo Ukrainy: Zagalna chastyna* [Criminal Law of Ukraine: General Part]. Kyiv : Yurinkom Inter [in Ukrainian].
8. Malyarenko, V. T., Stachis, V. V., & Tatsiy, V. Ya. *Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Naukovo-praktychnyi kometar* [Criminal Code of Ukraine: Scientific and practical commentary]. (2004). Herson : Odyssey [in Ukrainian].
9. Andrushko, P. P., Goncharenko, V. G., & Fesenko, E. V. *Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Naukovo-praktychnyi kometar* [Criminal Code of Ukraine: Scientific and practical commentary]. (2009), 3rd appearance. reworked and papers. Kyiv : Alerta; KNT , Center for Educational Literature [in Ukrainian].
10. Nikiforov, B. S. (1960). *Obekt prestupleniia po sovetskomu ugovnomu pravu* [The object of a crime under the Soviet criminal law]. Moskva : Gosizdat 4–6 [in Russia].
11. Piontkovskii, A. A. (1924). *Ugovnoe pravo RSFSR. Chast Obshchaia*. [Criminal law of the RSFSR. Part of the total]. Moskva [in Russia].
12. Tatsii, V. Ya. (1994). *Obekt I predmet zlochynu u kryminalnomu pravi Ukrainy*. [The object and subject of a crime in the criminal law of Ukraine]. Harkiv : UkrYuA [In Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 19.06.2019.